

ΑΠΟΚΡΕΩΣ — ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗ

Περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὄρων Ἀπόκρεως καὶ Τεσσαρακοστῆ ἀνεκοίνωσα πρὸ δεκαετίας βραχέα τινά, νῦν δὲ ἐπιθυμῶ ἐνταῦθα πλατύτερον νὰ διαλάβω καὶ νὰ διαφωτίσω τὴν ἀρχὴν τῶν ὄρων τούτων τῆς Ἀγίας ἡμῶν ἐκκλησίας, οὔτινες οὐχὶ ὀρθῶς ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων ἐξηγηθῶνται.

Ἴνα τὰς λέξεις ταύτας ὀρθῶς ἐξηγητήσωμεν, ὀφείλομεν, κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην, νὰ ἐφαρμόσωμεν τὴν αὐστηρὰν φιλολογικὴν μέθοδον νὰ προτάξωμεν δέ, ὡς τοῦτο ἐπιβάλλεται ἐν ὁμοίαις ἐρεῦναις, καὶ τὴν ἱστορίαν αὐτῶν.

1. Ἀπόκρεως.

Σήμερον ὑπὸ δύο τύπους ἐμφανίζεται τὸ ὄνομα τῆς ἑορτῆς: Ἀπόκρεως (ἡ) καὶ Ἀπόκρεω (αἱ) καὶ ἐν τῇ δημώδει γλώσῃ Ἀποκριά· ὁ τύπος οὗτος προῆλθεν οὐχὶ ἀπὸ τοῦ Ἀπόκρεως — ὡς κοινῶς πιστεύεται — ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Ἀποκρέα, ὅπερ λέγεται νῦν ἐνιαχοῦ ¹ καὶ ὅπερ ἀπαντᾷ ἤδη παρὰ Κωνσταντίνῳ Πορφυρογεννήτῳ (Ἐκθεσ. βασιλ. τάξ. 759,18).

Κατ' ἐμὲ τὸ ἀποκρέα ἐσηματίσθη ἐξ ἄρσ. ἀπόκρεος, (ἀπόκρεος—ἀποκρέα, ὡς ἅγιος — ἁγία, βέβαιος — βεβαία κ. ἄ.).

Ὁ ἀρχικὸς τύπος ἐφέρετο ἐν τῷ ἐνικῷ ἀριθμῷ, τοῦτον δὲ διέσωσεν ὁ λαὸς (Ἀποκρέα — Ἀποκριά): ἀλλὰ καὶ οἱ τύποι Ἀπόκριες καὶ Ἀποκριές (ὁ τόνος ἐν τῇ ληγουσῇ διὰ τὸ Ἀποκριά) εἶναι ἐν ἱκανῇ χρήσει.

Ὁ τύπος ἀπόκρεος ἐμφανίζεται τὸν ἕκτον αἰῶνα, ὁ δὲ τύπος ἀπόκρεως τὸν ἑβδόμῳ αἰῶνα ².

Τὸ ἐπίθ. ἀποκρεώσιμος (=ἀπόκρεως) ἐμφανίζεται παρὰ Μαξίμῳ τῷ Ὁμολογητῇ (662 μ. Χ.). Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀρχαῖος ὄρος ἀποκρεῶτις (=ἑβδομάς) παρὰ τοῖς Πυθαγορεῖοις πρέπει νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν.

Νῦν ἴδωμεν πόθεν τὸ ὄνομα Ἀπόκρεως. Τοῦτο εἶναι ἐπίθετον οὐσιαστικοποιηθὲν, κατὰ παράλειψιν, κατ' ἐμέ, τοῦ οὖς. *Κυριακῆ* (οὐχὶ ἑβδομάς): ἀπόκρεως *Κυριακῆ*: τοῦτο κεῖται παρὰ τῇ Ἄννῃ Κορινθίῃ ³ πβ.

¹ Πβ. τὸ Ἀρχεῖον τοῦ ἱστορικοῦ λεξικοῦ καὶ Δ. Δημητράζου, Μέγα Λεξικὸν Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν λ. ἀπόκρεως.

² Πβ. S o p h o c l e s, Greek lexicon (1870) λ. ἀπόκρεως.

³ Η' 2 (I, 389, 10 Βonnae: αὐγαξούσης δὲ τῆς ἀπόκρεω Κυριακῆς).

ὁμοίως ἐπίθετα οὐσιαστικοποιηθέντα ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ: *Δευτέρα* (ἐνν. *ἡμέρα*), *Τρίτη* (ἐνν. *ἡμέρα*), *ἐβδομάς* (ἐνν. *ἡμέρα* = τὸ *Σάββατον*: ἰδὲ κατωτ.), *Πεντηκοστή* (ἐνν. *ἡμέρα*), *Κρεοφάγος* (ἐνν. Κυριακή), *Τυροφάγος* (ἐνν. Κυριακή), *Sexagesima* (= ἡ Κρεοφάγος Κυριακή τῆς Ὁρθοδ. Ἐκκλησίας) ἐν τῇ Λυτικῇ Ἐκκλησίᾳ (ἐνν. *dies* = ἑξηκοστὴ ἡμέρα) κ. ἄ.

Νῦν ἴδωμεν τί σημαίνει τὸ ἐπίθετον *ἀπόκρεως*. Τοῦτο ἀνίκει τῇ β' Ἀτικῇ κλίσει καὶ σημαίνει, ὡς θὰ δεῖξω κατωτέρω, *ἄκρεως* ἢ *ἄκρεος*, ὅπερ κεῖται παρ' Ἰπποκράτει. Ἡ δημώδης ἑλληνικὴ γλῶσσα διέσωσε τὸ ἀρχαῖον ὁμοίως ἐπίθετον *ἄκρεος* (= ὁ ἄνευ κρέατος) πβ. *ἄκρεα φαγητά*¹.

Ὅτι τὸ ἐπίθετον *ἀπόκρεως* ἢ *ἀπόκρεος* ὀρθῶς ἡμεῖς ἐρμηνεύομεν διὰ τοῦ *ἄκρεως* ἢ *ἄκρεος*, διδάσκουσι πολλὰ ἀρχαῖα ἐπίθετα ἔχοντα ὡς πρῶτον συνθετικὸν τὴν πρόθεσιν ἀπό, ἣτις περιέχει τὴν ἔννοιαν τοῦ μακρῶν καὶ τῆς στέρησεως, καὶ δεύτερον συνθετικὸν οὐσιαστικόν. Ἐκ τούτων παρατίθημι μόνον τὰ ἑξῆς, ἅτινα ἀρκοῦσιν:

ἀπό - *μουσος* (*ἀπό* + *μοῦσα*) = *ἄμουσος*,
ἀπό - *οῖτος* (*ἀπό* + *οῖτος*) = *ἄοῖτος*,
ἀπό - *νουσος* (*ἀπό* + *νοῦσος*) = *ἄνοσος*,
ἀπό - *τιμος* (*ἀπό* + *τιμή*) = *ἄτιμος*,
ἀπ - *οῖνος* (*ἀπό* + *οῖνος*) = *ἄοῖνος*,
ἀπό - *σπονδος* (*ἀπό* + *σπονδή*) = *ἄσπονδος*,
ἀπό - *μισθος* (*ἀπό* + *μισθός*) = *ἄμισθος*.

Κατὰ ταῦτα ἀναμφιβόλως τὸ ἐπίθετον *ἀπόκρεως* (*ἀπό* + οὐσ. κρέας) = *ἄκρεως*.

Ἄλλὰ καὶ τὰ ἑξῆς εἶναι ὑπὲρ τῆς γνώμης μου: Ὁ Θησαυρὸς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου ἀναγράφει ἐξ Ἑλληνολατινοῦ γλωσσarioύ τὸ ἑξῆς: «*ἀπόκρεως*: *carnisprivium*». Τὸ *carnis-privium* (*caro* [γεν. *carnis*] = κρέας, διὰ δὲ τὸ β' συνθετικὸν πβ. τὸ *ῥ. privo* στερῶ καὶ τὸ ἐπίθ. *privus* = ἐστερημένος) ὑπομνησκει τὸ Ἑλλην. *ἄκρεως*.

Καὶ ὁ Du Cange ἐν τῷ Ἑλληνικῷ γλωσσarioῦ αὐτοῦ (ἐν λ. *ἀπόκρεως*) παρατηρεῖ: «*nam generaliter loquendo αποκρέαι* [= *ἀπόκρεω* ἢ *ἀπόκρεοι*] *ἡμέραι dicuntur eae quibus a carnibus abstinetur. Ut apud Joannem Antiochenum de Charisticariis, n. 14: πρὸς δὲ καὶ αἱ τοῖς μοναχοῖς ἐπὶ ταῖς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑορταῖς καὶ μνημοσύνοις καὶ ἀποκρέαις καὶ πασχαλῖαις τυπωθεῖσαι παρακλήσεις*». Ὡστε προφανῶς παρὰ τῷ Ἰωάννῃ τῷ Ἀντιοχεῖ τὸ *ἀποκρέα* = *ἄκρεως* ἡμέρα.

¹ Ἰδ. Δ. Δ η μ η τ ρ ά κ ο υ, Μέγ. λεξ. Ἑλλην. γλώσσης ἐν λ. ἄ κ ρ ε ο ς.

Ἄλλὰ καὶ τὸ μεσαιωνικὸν ῥῆμα ἀποκρεῶ (= ἀπέχομαι κρέατος) ἐνισχύει τὴν ἐμὴν ἐρμηνείαν τῆς λ. ἀπόκρεως.

Ἄλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι σπουδαῖον: ἐν Μεσσηνίᾳ νῦν ἡ Καθαρὰ Δευτέρα καλεῖται Ἀπόκρεως¹.

Ὅστε οὐχὶ ὀρθῶς ὑπὸ πάντων ἠρμηνεύετο τὸ ὄνομα Ἀπόκρεως οὕτω παρὰ Liddell - Scott - Κωνσταντινίδη, Μέγ. λεξ. ἑλλην. γλώσσ. λ. ἀπόκρεως κεῖται: ἡ ἡμέρα μετὰ τὴν ὁποῖαν ἀρχεται ἡ ἀποχή ἀπὸ τοῦ κρέατος: ὁμοίως παρὰ Δ. Δημητράκω, ἔνθ' ἄνωτ. οὐχὶ ὀρθῶς ἡ λ. ἀπόκρεως μεταφράζεται οὕτω: ἡ τελευταία ἡμέρα κρεοφαγίας. Ὅμοίως ἐσφαλμένη ἐρμηνεία δίδεται ἐν τῇ Μεγάλ. Ἑλλην. Ἐγκυκλ. καὶ παρὰ τῷ τοῦ Ἐλευθερουδάκη Ἐγκυκλ. λεξ. ἐν λ. Ἀπόκρεως.

Ἄλλὰ καὶ παρὰ τῷ Cabrol - Leclercq ἐν λ. *carnisprivium* (ἢ *carnisprivium*) οὐχὶ ὀρθῶς γράφονται τὰ ἐξῆς: *on du se priver de la chair des animaux à partir de ce jour ou plutôt du lundi suivant*. Ὁ συντάξας τὸ ἄρθρον τοῦτο δὲν θὰ ἐσάλλετο, ἐὰν ἠδύνατο νὰ εὔρη ὅτι τὸ *carnisprivium* καὶ τὸ *Dominica carnisprivii* εἶναι πιστὴ μετάφρασις τοῦ Ἑλληνικοῦ ὄρου Κυριακὴ ἀπόκρεως.

Καθ' ἡμᾶς, ὡς θὰ δειχθῆ κατωτέρω, Ἀπόκρεως ἐκλήθη μία τῶν Κυριακῶν πρὸ τῆς Καθαρᾶς Δευτέρας. Ἄλλὰ τίς εἶναι αὕτη;

Αἱ Συνοδικαὶ διατάξεις ὀρίζουσι κρεοφαγίαν μὲν διὰ τὴν προτελευταίαν Κυριακὴν (μετὰ τῆς ἐβδομάδος, ἣτις προηγεῖται αὐτῆς), ἣτις καλεῖται διὰ τοῦτο ὀρθῶς *Κρεοφάγος* (καὶ κοινῶς *Κρεατινὴ*), ἀποχὴν δὲ ἀπὸ τοῦ κρέατος διὰ τὴν τελευταίαν Κυριακὴν (μετὰ τῆς ἐβδομάδος, ἣτις προηγεῖται αὐτῆς) ἣτις καλεῖται ἀπὸ τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων ὀρθῶς *Τυροφάγος* καὶ *Τυρινὴ* (ὡς καὶ νῦν).

Ἐρωτῶ νῦν: ἡ Τυροφάγος (Κυριακὴ) ὡς ἄκρεως καὶ ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν Κρεοφάγον, δὲν ὄφειλεν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας νὰ κληθῆ Ἀπόκρεως;

Πάντες βεβαίως ὀφείλουσι νὰ συμφωνήσωσι καὶ νὰ δεχθῶσιν, ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα.

Πράγματι ἐν τῇ Λυτικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἣτις ἀκολουθεῖ τὴν ἡμετέραν, ἡ Κυριακὴ, ἣτις καλεῖται *Quinquagesima* (= ἡ ἡμετέρα *Τυροφάγος*) ἐκαλεῖτο παλαιότερον καὶ *Dominica carnisprivii* = *Κυριακὴ ἄκρεως*².

Τὸ πρᾶγμα γίνεται τέλος βεβαίωτατον διὰ τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἑλλήνου λογίου Λέοντος Ἀλλατίου, *De Dominic. et hebdomad. Graecorum*,

¹ Ἄγνοῦ τὸν ἐκεῖ δημόδιον τύπον, πιθανῶς εἶναι Ἀπόκρια ἢ Ἀποκριά.

² Cabrol - Leclercq, λ. Carême σ. 2145 (κάτω).

κεφ. X, ὅστις μαρτυρεῖ ὅτι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἡ Τυροφάγος Κυριακὴ καλεῖται Ἐπίκλησις¹.

Ὡστε ἡ προτελευταία Κυριακὴ ἐκαλεῖτο *Κρεοφάγος* ἡ δὲ τελευταία Ἐπίκλησις (καὶ *Τυροφάγος*), τὴν τάξιν δὲ ταύτην ἐν τῇ χοίσει ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν θὰ ἦτο ὀρθὸν νὰ ἐπαναγάγῃ.

Ἐπειδὴ δὲ ἐπισημοτάτη ἡμέρα κατέστη διὰ τῶν αἰώνων (διὰ τὰ θορυβώδη ἄσματα, εὐθύμα συμπόσια, τοὺς πολλοὺς χορούς, ποικίλας μεταμφοίσεις, ζωηρὰ καὶ ὀργιώδεις διασκεδάσεις κ.τ.λ.) ἡ τελευταία Κυριακὴ (ἡ Ἐπίκλησις), ἀκριβῶς διότι ἦτο τελευταία, ἐγένετο ἐπέκτασις τοῦ ὀνόματος — σκοτισθέντος τοῦ ἐτύμου — καὶ εἰς τὰς προηγουμένας ἑβδομάδας· καὶ οὕτως Ἐπίκλησις ἐκλήθη σύμπας ὁ χρόνος τῶν τριῶν πρὸ τῆς Καθαρᾶς Δευτέρας ἑβδομάδων.

Ὅμοια θὰ ἀναγράψω κατωτέρω, ἔνθα θὰ διαλάβω περὶ τοῦ ὄρου *Τεσσαρακοστή*.

Ἡ ἐπέκτασις αὕτη ἐπήνεγκε καὶ ἄλλην σύγχυσιν, ἣτις καὶ σήμερον ἐξακολουθεῖ ὑφισταμένη. Σκοτισθέντος δηλαδὴ τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως Ἐπίκλησις, ἐνομιίσθη, διὰ τὴν ἐπέκτασιν, ὅτι αὕτη σημαίνει *Κρεοφάγος* καὶ ἀπεδόθη εἰς τὴν προτελευταίαν Κυριακὴν. Τὴν σύγχυσιν ταύτην βλέπω ἤδη παρὰ τῇ Ἄννῃ Κομνηνῇ παρ' αὐτῇ (βιβλ. Η 1 καὶ 2) μετὰ τὴν «Ἐπίκλησιν Κυριακὴν» ἔπεται ἡ «*Τυροφάγος Κυριακὴ*».

Σύγχυσιν δὲ μείζονα ἐπήνεγκε καὶ ἠμπόδισε πάντας νὰ εὗρωσι τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν τὸ γεγονός, ὅτι ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις κακῶς ποιοῦντες καὶ παρορῶντες τὰς συνοδικὰς διατάξεις κρεοφαγοῦμεν καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν ἑβδομάδα καὶ τὴν Κυριακὴν πρὸ τῆς Καθαρᾶς Δευτέρας μετατρέψαντες τὴν Τυροφάγον εἰς Κρεοφάγον! Ἄλλὰ πολλοί, ἰδίᾳ δὲ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἀσθητικῶς ἐχόμενοι τῶν παραδόσεων, ἀκολουθοῦσι τὰς συνοδικὰς διατάξεις καὶ ἀπέχονται κρέατος· δι' αὐτοὺς ἡ Τυροφάγος (Κυριακὴ) εἶναι ὄντως Ἐπίκλησις (ἄκρεως) Κυριακὴ!

*
* *

Ἐπίκλησις λοιπὸν ὀνομάσθη ἡ Κυριακὴ οὐχὶ δὲ ἡ ἑβδομάς: πβ. *Πεντηκοστή* (Κυριακὴ) ἡ πρώτη μὲν ἑβδομάς κατ' ἐμὲ ἐκαλεῖτο: Ἐβδομάς τῆς Κρεοφάγου (Κυριακῆς), ἡ δευτέρα δέ: Ἐβδομάς τῆς Ἐπίκλησις (Κυριακῆς).

Περὶ τούτου πείθεται τις μανθάνων, ὅτι ἐν μεσαιωνικῷ νομοκάνονι κεῖται (παρὰ Du Cange λ. Ἐπίκλησις): ἑβδομάς τῆς Ἐπίκλησις [ἐνν. Κυ-

¹ Πβ. περὶ τούτου καὶ C a b r o l - L e c l e r c q, ἐν λ. *carniprivium* ἢ *carnisprivium*.

ριακῆς]. Ἔτι πβ. Ἄνναν Κομνηνὴν (βιβλ. Η' 1) «Παρασκευὴ τῆς Ἀπόκρως» καὶ «(τὴν) ἑβδομάδα τῆς Τυροφάγου».

*
* *

Νομίζω, ὅτι καὶ ἡ λ. carnevale (ἰταλ.) — carnaval (γαλλ.) — Karneval (γερμαν.) ὑποστηρίζει τὴν ἐμὴν γνώμην.

Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀκολουθεῖ ἐν πολλοῖς ὅροις τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν: πβ. Πεντηκοστή — Pentecoste (λατιν.), Κυριακὸν — Kirche (γερμαν. = ἐκκλησία), πρεσβύτερος — Priester (γερμαν. = ἱερεὺς) — prêtre (γαλλ.) κ. ἄ. π.

Κατ' ἐμὲ καὶ ἡ λ. carnevale εἶναι **μετάφρασις** τοῦ ἐπιθ. Ἀπόκρως (ἐνν. Κυριακή).

Τῆς λ. carnevale — Karneval — carnaval ἡ σοβαρωτέρα τῶν προταθεισῶν ἐτυμολογιῶν εἶναι ἡ ἐκ τοῦ λατιν. carnem levare ἢ carnis levamen¹ ἢ λ. levamen ἐξημενεύεται ὑπὸ τοῦ Οὐλερίχου-Κουμανοῦδου διὰ τῆς λ. κούφισις· ὥστε carnis levamen (* carnilevale — ἰταλ. carnevale) εἶναι ὁ χρόνος (ἢ Κυριακή), καθ' ὃν γίνεται κούφισις ἀπὸ τοῦ κρέατος καὶ ἀπαγορεύεται ἡ κρεοφαγία, εἶναι ἡ ἀπόκρως ἡμέρα.

Ἄλλὰ νομίζομεν, ὅτι ἡδυνάμεθα ἄλλην πιθανωτέραν ἐτυμολογίαν (ἀκριβεστέραν **μετάφρασιν**) νὰ προτείνωμεν: ἀπόκρως (Κυριακή): carne levans (Dominica ἢ ἄλλως Quinquagesima) ἢ ἀπὸ τοῦ κρέατος κουφίζουσα Κυριακή, ἢ τὸ κρέας αἴρουσα Κυριακή². Τὸ carne levans ἔγιγεν εἶτα* carneleván — carnelavale (μεμαρτυρημένος τύπος κατ' ἀφομοίωσιν) — carnevale (ἀπλολογία).

2. Τεσσαρακοστή—Quadragesima.

Τεσσαρακοστή καὶ Μεγάλῃ Τεσσαρακοστή καλεῖται νῦν τὸ χρονικὸν διάστημα τῶν 7 ἑβδομάδων πρὸ τοῦ Πάσχα, ἥτοι νῦν χρονικὸν διάστημα 48 (οὐχὶ 50, ὡς ἀνακριβῶς λέγεται) ἡμερῶν, καθ' ἃς ὀφείλουσι νῦν, κατὰ τὰς διατάξεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, οἱ ὄπαδοι αὐτῆς νὰ νηστεύωσι.

Κατωτέρω ὅμως θὰ ἴδωμεν, ὅτι ἀρχικῶς ἡ Μεγάλῃ Τεσσαρακοστή

¹ Πβ. Meyer, Konversations-Lexicon λ. Karneval. Ὅτι ἡ ἐκ τοῦ circus navalis παραγωγή τῆς λ. Karneval—carnaval εἶναι ἐσφαλμένη λέγει καὶ ὁ L. Deubner, Jahrbuch des archäologischen Instituts 42 (1927) σ. 173—174· πβ. W. Schmid—O. Stählin, Geschichte der griechischen Literatur, München 1934, τόμ. Β' σελ. 46 σημ. 4, ὅστις δέχεται τὴν ἐκ τοῦ carne levare ἢ levale παραγωγήν.

² Πβ. Λεξικὸν Οὐλερίχου Κουμανοῦδου λ. levo.

τελευταίαν ἡμέραν εἶχε τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων καὶ ὅτι ἡ ἑξαήμερος νηστεία τῆς Μεγάλης ἑβδομάδος προὔπῃρχε ταύτης, ἔπομένως ἦτο ἀνεξάρτητος.

Ἄλλη μεγάλη νηστεία εἶναι ἡ πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (15 Νοεμβρίου — 25 Δεκεμβρίου), ἣτις περιέχει ἀκριβῶς 40 ἡμέρας.

Ἡμεῖς θὰ δεῖξωμεν, ὅτι ἀμφότεραι μὲν αἱ νηστεῖαι ἦτο δυνατόν νὰ γίνωσιν ἀφορμὴ, ὥστε νὰ πλασθῇ τὸ ὄνομα *Τεσσαρακοστή*, ἀλλ' ἀναντιρρήτως μόνον ἡ Μεγάλη Τεσσαρακοστὴ ἀκριβῶς ἐγένετο ἀφορμὴ, ὥστε νὰ πλασθῇ τὸ ὄνομα¹.

Περὶ τοῦ ἀρχαίουθεν ἱεροῦ ἀριθμοῦ 40 ἔγραψεν εἰδικὴν διατριβὴν ὁ διαπρεπὴς Γερμανὸς φιλόλογος W. Roscher ὑπὸ τὸν τίτλον *Die Tesserakontaden und Tessarakontaden Lehre der Griechen und anderen Völker ἐν Berichte der Sächs. Gesells. d. Wissenschaften 1909*.

Αἱ τεσσαρακονθήμεροι νηστεῖαι ὠρίσθησαν διὰ τὰς ἑν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἀναφερομένας τεσσαρακονθήμερους νηστείας (Μωϋσέως καὶ Ἡλιοῦ) καὶ κυριώτατα διὰ τὴν ἑν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ (Ματθ. 4, 2, Μάρκ. 1, 13 καὶ Λουκ. 4, 1 — 2) μνημονευομένην τεσσαρακονθήμερον ἑν τῇ ἐρήμῳ νηστείαν τοῦ Ἰδρυτοῦ τῆς θρησκείας ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἄν ἐπιθυμῶ ἑν τῇ προκειμένῃ μελέτῃ νὰ ἐπεκταθῶ πολὺ. Τὸ θέμα εἶναι λίαν εὐρὸν καὶ ἀπαιτεῖ διεξοδικὴν ἔρευναν. Εὐτυχῶς ἔχει γίνεαι σοβαρὰ ἐργασία, ὡς βλέπει τις προχείρως ἑν τοῖς μεγάλοις θεολογικοῖς ἐγκυκλοπαιδικοῖς λεξικοῖς, ὧν τοὺς τίτλους ἀναφέρω κατωτέρω² ἀλλὰ τὰ εἰρημένα λεξικά μόνον διὰ βραχέων καὶ ἑν τισιν οὐχὶ ἀκριβῶς συνεξετάζουσι καὶ τὰ κρατοῦντα ἑν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν. Ἐάν τις τῶν παρ' ἡμῖν θεολόγων ἢ καὶ φιλόλογων ἀσχοληθῇ περὶ τὸ προκείμενον θέμα καὶ ἐξετάσῃ αὐτὸ κυρίως ἱστορικῶς, θὰ γράψῃ λίαν ἐνδιαφέρουσαν διατριβὴν³ ὁ ἀμητὸς θὰ εἶναι πλούσιος καὶ σημαντικός.

*

* *

Ἡ παλαιότερα γνωστὴ νηστεία εἶναι ἡ τῆς Μεγάλης ἑβδομάδος ἑξαήμερος, εἶτα δὲ (Β'—Γ' αἰῶνα) προσετέθη τεσσαρακονθήμερος νηστεία, ἣτις ὄφειλε νὰ λήγῃ τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων.²

Ἡ πρώτη μνεῖα τοῦ ὄρου Τεσσαρακοστὴ γίνεται τῷ 325 μ. Χ. (Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τῆς Νικαίας) «*πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς*» ("Ὡστε μία μόνον Τεσσαρακοστὴ τότε ὑπῆρχε). Αὕτη εἶναι ἡ λήγουσα τὴν Κυριακὴν

¹ Περὶ τοῦ ὄρου Τεσσαρακοστὴ (λατιν. Quadragesima) πολλὰ ἐγράψαν, ἀτινα δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἐκθέσωμεν.

² Περὶ τούτου παραπέμπω προχείρως εἰς Herzog-Hauck, *Realenzyklopädie für protestantische Theologie und Kirche*, λ. Fasten καὶ Cabrol-Lecleq, *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie* λ. Carême.

τῶν Βαΐων, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ὄρου *Quadragesima*, ὅστις ἐμφανίζεται ἐπὶ Ἱερωνύμου [340—420]) καὶ εἶτα παρὰ Σωκράτει¹. Τὸν ὄρον ἐν μεταφράσει πιστῇ καὶ τὴν νηστείαν παρέλαβε καὶ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία. Τὴν πρώτην μνεΐαν παρέχει ὁ Ἱερώνυμος (340—420)²: *nos unam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum toto orbe jejunamus*.

Τὸ *Quadragesima* εἶναι μετάφρασις τοῦ *Τεσσαρακοστή*· ὅτι τοῦτο οὕτως ἔχει, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ *Pentecoste*, ὅπερ εἶναι τὸ ἑλλην. *Πεντηκοστή*. Τὴν λέξιν διὰ τὴν μεγάλην ἱερότητα (πβ. ἔβρ. *Πάσχα*) δὲν ἐτόλμησεν ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία νὰ μεταφράσῃ, ἀλλὰ μετέγραψεν ἀπλῶς.

*
**

Εἶναι περίεργον, ὅτι οὐδεὶς ἐσκέφθη νὰ ἐξετάσῃ τί εἶναι γραμματικῶς ἡ λέξις *Τεσσαρακοστή* - *Quadragesima*. Πάντες νομίζουσιν, ὅτι *Τεσσαρακοστή* καὶ *Quadragesima* = 40 ἡμέραι! Καὶ ὅμως τοῦτο εἶναι σφάλμα.

Προφανῶς ἡ λ. *Τεσσαρακοστή* εἶναι ἐπίθετον οὐσιαστικοποιηθὲν — κατωτέρω θὰ εὐρωμεν τὸ ἐννοούμενον οὐσιαστικόν—εἶναι δὲ τὸ θηλυκὸν τοῦ τακτικοῦ τοῦ ἀριθμητικοῦ ἐπιθέτου *τεσσαρακοστός* (= ὁ ἐν τῇ τάξει μετὰ τὸν 39ον ὄν). Ὁμοίως τὸ *Quadragesima* (= *Τεσσαρακοστή*) τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας εἶναι τὸ θηλυκὸν τοῦ ἐπιθέτου *Quadragesimus* (= *τεσσαρακοστός*)³. Τὸ λατινικὸν *Quadragesima* ἀποδεικνύει, ὅτι οὐχὶ ὀρθῶς πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ *Τεσσαρακοστή* ἐκλήθη ἐσχάτως ἡ ἀρχαία λ. *τεσσαρακοστός*.⁴ Πλὴν τούτου τὸν Δ' αἰῶνα μ. Χ., ὅτε τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται ὁ ὄρος *Τεσσαρακοστή*, ἀποσιώπησις τοῦ τελικοῦ σῆγμα (ὡς *πόλις* — *πόλι*) καὶ παρετυμολογία δὲν εἶναι δυναταί· ἀλλὰ καὶ τὸ *Πεντηκοστή* κωλύει.

Νῦν δὲ διὰ τῆς συνεξετάσεως ὁμοίων ὀνομασιῶν θὰ εὐρωμεν τὸ ἐννοούμενον οὐσιαστικόν.

Μεγάλη ἔορτὴ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ *Πεντηκοστή*, ἣτις πάντοτε ὀφείλει νὰ πίπτῃ εἰς ἡμέραν Κυριακὴν. Πράγματι ἡ Κυριακὴ αὕτη εἶναι ἡ *Πεντηκοστή* ἡμέρα ἀπὸ τὸ *Πάσχα*.

Πλὴν τούτου ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἔχει Κυριακάς⁵, αἵτινες καλοῦνται ὧδε· *Septuagesima* (= ἑβδομηκοστή: γαλλ. *Septuagésime*, παρ' ἡμῖν

¹ Ἐκκλησ. ἱστορ. 5, 22.

² *Epistul.* 41, 3.

³ Ἐκ τοῦ *Quadragesima* προήλθε τὸ ἰταλικὸν *Quaresima* καὶ τὸ γαλλικὸν *Carême*.

⁴ Πβ. ἐφημ. «Καθημερινή» 16 Μαρτίου 1938, σ. 4.

⁵ Πβ. καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ῥωμαϊκῶν μηνῶν: *Sextilis* (= ἔκτος, ὕστερον *Αὐγουστος*), *October* (= ὄγδοος) κ.τ.λ.

ἢ Κυριακὴ τοῦ Ἀσώτου), *Sexagesima* (= ἑξηκοστή: γαλλ. *Sexagésime*, παρ' ἡμῶν ἢ Κρεοφάγος Κυριακὴ) καὶ *Quinquagesima* (= πενηκοστή: γαλλ. *Quinquagésime*, παρ' ἡμῶν ἢ Τυροφάγος Κυριακὴ). Περὶ τούτων θὰ εἴπωμεν καὶ κατωτέρω.

Ἀλλὰ καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ὡς εἶδομεν ἄνωτέρω, ἔχει ὅμοια: πβ. *Τυροφάγος* (ἐνν. Κυριακὴ), Ἀπόκρως (Κυριακὴ), *Κρεοφάγος* (Κυριακὴ).

Κατὰ ταῦτα τὸ παρὰ τὸ ἐπίθετον Τεσσαρακοστὴ ἐννοούμενον οὖσι-αστικὸν εἶναι ἢ λέξις *ἡμέρα*.

Ἐὰν ἡ Ἐκκλησία ἤθελε νὰ ὀνομάσῃ τὸ χρονικὸν διάστημα τῶν 40 ἡμερῶν, οὐ μόνον εἶχεν ἀρχαίους ὄρους, ἀλλὰ καὶ ἠδύνατο νὰ πλάσῃ οὐτως ἢ λ. *τεσσαρακοντίας* (= περίοδος 40 ἡμερῶν) ἀπαντᾷ ἤδη παρ' Ἴπποκράτει. Ἔτι πβ. μεσαιων. *τεσσαρακονθήμερον*, *τεσσαρακονθήμερος νηστεία* καὶ *jejunium quadragesimum*¹.

Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὄροι Πεντηκοστὴ — Pentecoste, Septuagesima, Sexagesima, Quinquagesima, Ἀπόκρως κ.τ.λ., οἵτινες μόνον εἰς Κυριακὰς ἀποδίδονται, διδάσκουσιν, ὅτι καὶ ἡ Τεσσαρακοστὴ (ἐνν. ἡμέρα) μόνον εἰς ἡμέραν Κυριακὴν ὀφείλει νὰ ἀποδοθῇ. Κατὰ ταῦτα ἐκ τῆς ἐρεῦνης ταύτης ὀφείλομεν νὰ ἀποκλείσωμεν κατ' ἀνάγκην τὴν τεσσαρακονθήμερον νηστείαν τῆς πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως ἑορτῆς, ἣτις εἶναι ἀκίνητος ἑορτὴ καὶ πίπτει εἰς οἰανδήποτε ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος. Τέλος ὑπὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας *Quadragesima* καλεῖται μόνον ἡ Μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ.

Ὅστε ἡ Κυριακὴ αὕτη θὰ ἀναζητηθῇ ἐν τῇ Μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ, δηλαδὴ τῇ νηστείᾳ τῇ πρὸ τοῦ Πάσχα.

Ἡ μόνῃ Κυριακῇ, ἣτις ὀφείλει νὰ κληθῇ Τεσσαρακοστὴ ἐκ τῶν 6 Κυριακῶν (ἀπὸ τῆς Καθαρᾶς Δευτέρας) τῆς τεσσαρακονθήμερου νηστείας εἶναι ἡ *Κυριακὴ τῶν Βαΐων*, ἢ *Βαί(ο)φόρος Κυριακὴ*. Ἡ ἐπισημοτάτη αὕτη Κυριακὴ, ἣτις νῦν διακόπτει ἑορτασίμως τὴν Μεγάλῃ Τεσσαρακοστὴν, παλαιότερον ἦτο ἡ *τελευταία* ἡμέρα τῆς τεσσαρακονθήμερου νηστείας· διότι ἡ νηστεία τῆς Μεγάλῃς ἐβδομάδος, ὡς εἴπομεν, προὔπηρχε καὶ ἦτο *επομένως ἀνεξάρτητος*. Τοῦτο σαφῶς διδάσκει ὁ Ἐπιφάνιος (Δ' αἰῶνος)².

Ἡ Βαίοφόρος Κυριακὴ κατὰ τοὺς παλαιότερους αἰῶνας ἑωρτάζετο μεγαλοπρεπῶς, κατὰ ταύτην δὲ ἐγίνετο πανηγυρικὴ ἀναπαράστασις τῆς

¹ Παρ' Ἀ μ β ρ ο σ. Hymn. 10, 4.

² Πβ. H e r z o g-H a u c k, λ. Fasten σ. 775, 39. Περὶ τῆς διακρίσεως τῶν δύο νηστειῶν πβ. καὶ V a c a n t-M a n g e n o t, Dict. théol. cath. λ. Carême σ. 1728.

εισόδου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἐν Κωνσταντινουπόλει μάλιστα κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἐγένετο μεγαλοπρεπῆς προέλευσις τοῦ βασιλέως¹. Ὡστε ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων (= ἡ κατ' ἐμὲ Τεσσαρακοστὴ) δύναται νὰ παραβληθῇ κατὰ τὴν σημασίαν πρὸς τὴν Πεντηκοστὴν. Τὴν μεγάλην σημασίαν τῆς Κυριακῆς ταύτης δηλοῦσιν ἔτι καὶ αἱ ὀνομασίαι Pascha floridum² καὶ γαλλ. Pâques fleuries (Πάσχα ἀνθοστόλιστον)³.

Πρὶν προβῶμεν περαιτέρω, ὀφείλομεν νὰ ἴδωμεν τίς εἶναι ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς.

Αἱ νῦν ἔτι σφριζόμεναι ἐνδείξεις πείθουσιν, ὅτι πρὸ τοῦ Δ' αἰῶνος — διότι, ὡς ἔδειξα, Τεσσαρακοστὴ ὀνομάσθη ἀναντιρρήτως ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων πρὸ τοῦ αἰῶνος τούτου — αἱ ἡμέραι αἱ νῦν καλούμεναι Καθαρὰ Δευτέρα καὶ Καθαρὰ Τρίτη ἦσαν συνέχεια τῶν Ἀπόκρσεων ἄλλως ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀνάγκης θὰ ἐγένετο ὑπέρβασις τοῦ ἱεροῦ ἀριθμοῦ 40.

Περὶ τούτου πείθουσιν τὰ ἐξῆς:

1. Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία, ἣτις προφανῶς διασώζει ἐν τούτῳ παλαιότητα παρὰδοσιν, ἀρχὴν τῆς Quadragesima ἔχει μεμαρτυρημένως ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος⁴ τὴν Καθαρὰν Τετάρτην, καθ' ἣν ἔχει τὴν ἑορτὴν τῆς τέφρας λατιν. *Cineres* (= τέφρα), γαλλ. le jour ἢ mercredi des Cendres, γερμαν. Aschermitwoch) ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης ἀρχεται ἡ νηστεία.

Ἄλλὰ καὶ παρ' ἡμῖν πολλοὶ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν Καθαρὰν Δευτέραν, κατὰ κρατοῦν ἔθος, συνεχίζουσι τὴν ἑορτὴν τῆς Τυροφάγου Κυριακῆς (διὰ συμποσίων, οἰνοποσίας, ἄσμάτων, χορῶν, μουσικῆς κ.τ.δ.), ἔτι δὲ καὶ κροφαγοῦσι (κυρίως εἰπεῖν καταναλίσκουσι τὰ ὑπολειφθέντα κρέατα καὶ λοιπὰ ἐδέσματα τῆς Τυροφάγου Κυριακῆς).

Ὅτι τοῦτο εἶναι ἀσφαλῶς παλαιὸν κατάλοιπον ἄλλης τάξεως πραγμάτων, τρανὴ ἀπόδειξις, ὅτι *παρόμοιον ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ νηστεία συμβαίνει!*

Κατὰ ταῦτα, ἂν δεχθῶμεν ὅτι πρὸ τοῦ Δ' αἰῶνος ἡ Καθαρὰ Τετάρτη ἦτο ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς τεσσαρακονθήμερου νηστείας, τότε ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων εἶναι πράγματι ἡ τεσσαρακοστὴ ἡμέρα αὐτῆς! Αὕτη κανονικῶς ἐκλήθη *Τεσσαρακοστὴ!* Εἶδομεν δέ, ὅτι ἄλλη Κυριακὴ ἐπίσημος ἐκλήθη *Πεντηκοστὴ* (λατιν. Pentecoste), διότι πράγματι εἶναι ἡ πεντηκοστὴ ἡμέρα ἀπὸ τοῦ Πάσχα. Ἐντεῦθεν ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ Quadragesima εἶναι ἀπλῆ μετάφρασις τοῦ ἑλληνικοῦ ὄρου *Τεσσαρακοστὴ*.

¹ Πβ. Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις 171.1 ἐξ. Βλ. καὶ Μεγάλην Ἑλληνικὴν Ἐγκυκλοπαιδεΐαν λ. βαϊφόρος.

² Πβ. W e t z e r - W e l t e - H e r g e n r ö t e r, Kirchenlexicon λ. Kirchenjahr, στ. 592.

³ Πβ. καὶ H e r z o g - H a u c k, λ. Woche (grosse) σ. 415 κ. ε.

⁴ Πβ. H e r z o g - H a u c k, Ἐνθ' ἀν. λ. Fasten.

Τὸν ὄρον *Πεντηκοστή* κατ' ἐμέ, ὡς ὄντα πολὺ ἐπισημότερον, δὲν ἐτόλμησεν, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία νὰ μεταφράσῃ, ὅπως ἡμεῖς δὲν μετεφράσαιμεν διὰ τὴν ἐπισημότητα αὐτοῦ τὸν ἐβραϊκὸν (ἀρχικῶς δὲ αἰγυπτιακὸν) ὄρον Πάσχα.

*
* *

Εἶτα δλόκληρος ἡ περίοδος τῶν 40 ἡμερῶν ὠνομάσθη ἐκ τῆς ἐπισημοτέρας ἡμέρας, ἣτις ἦτο, ὡς εἶπομεν, ἡ Κυριακὴ τῶν Βαῶν. Ὅμοίως ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ Pentecoste λέγεται καὶ τὸ χρονικὸν διάστημα τῶν 50 ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς· ἀλλὰ καὶ παρ' ἡμῖν Πεντηκοστή καλεῖται καὶ «*δλόκληρον τὸ ἀπὸ τοῦ Πάσχα ἀρχόμενον πεντηκονθήμερον*»¹· τοῦτο σαφῶς δηλοῖ καὶ ὁ ὄρος *Μεσοπεντηκοστή*. *Πεντηκοστάριον* δὲ καλεῖται τὸ ἐκκλησιαστικὸν βιβλίον, ὅπερ περιέχει οὐχί, ὡς θὰ ἐνόμιζέ τις, τοὺς ἕνους τῆς Πεντηκοστῆς (= Κυριακῆς), ἀλλὰ τοὺς τῶν 50 ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ Πάσχα.

Ὅμοίως Ἀπόκρως ἐκλήθη περίοδος 3 ἑβδομάδων ἕνεκα τῆς τελευταίας ἡμέρας (τῆς Τυροφάγου Κυριακῆς, ἣτις, ὡς εἰδείξαμεν, μόνη ἀρχικῶς ἐκαλεῖτο Ἀπόκρως)· ὁμοίως Σάββατον (καὶ Σάββατα) ἐκλήθη ἡ ἑβδομάς (πβ. ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης: *τῇ μιᾷ τῶν Σαββάτων* (= [τῆς ἑβδομάδος]). Ἐβδομάς (ἀνώμαλον θηλυκὸν τοῦ ἐπιθέτου *ἑβδομος*², ἴτοι ἐβδόμη) ἀρχικῶς ἐκαλεῖτο τὸ Σάββατον (ἡ ἐβδόμη ἡμέρα)· ἐντεῦθεν ἐκλήθη καὶ τὸ σύνολον τῶν 7 ἡμερῶν ἑβδομάς. Ὅμοίως septimana (septimus = ἑβδομος, septimanus = ἑβδομαῖος) = ἡ ἐβδόμη ἡμέρα³ καὶ εἶτα τὸ σύνολον τῶν 7 ἡμερῶν· ἐντεῦθεν τὸ γαλλ. semaine.

Ἐτι ἄς ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι πολλαχοῦ ἐν τῇ Νεωτέρᾳ Ἑλλάδι οἱ μῆνες καλοῦνται διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ εορταζομένου κατ' αὐτοὺς ἐν ὀρισμένη ἡμέρᾳ ἁγίου· πβ. Ἀγι-Νικήτας = ὁ μὴν Σεπτέμβριος, διότι κατ' αὐτὸν εορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Νικήτου, Ἀγι-Ἡλίας = ὁ μὴν Ἰούλιος, Ἀγι-Δημήτριος = Ὀκτώβριος, Ἀγι-Γιάννης = Ἰούνιος, Ἀγι-Γεώργιος = Ἀπρίλιος, Ἀγι-Νικόλαος = Δεκέμβριος⁴.

Κατὰ ταῦτα εἰδείχθη ὅτι ἡ Βαῖοφόρος Κυριακὴ, ἡ τεσσαρακοστή, ἡ μετὰ τὴν 39ην ἡμέραν εορταζομένη κατὰ τάξιν ἡμέρα, ἔδωκε τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς τὴν περίοδον τῆς νηστείας τῶν 40 ἡμερῶν.

¹ Κατὰ τὴν Μεγάλην Ἑλληνικὴν Ἐγκυκλοπαιδεῖαν ἐν λ. Πεντηκοστή.

² Πβ. Τ ε τ ἄ ρ η καὶ Τ ε τ ρ ἄ ς (κοινῶς νῦν Τετράδη: τῇ Τ ε τ ρ ἄ δ η καὶ ἐντεῦθεν ἡ Τ ε τ ρ ἄ δ η).

³ Ὡστε πιστὴ μετάφρασις τοῦ ἐ β δ ο μ ἄ ς ἐνν. ἡ μ ἔ ρ α.

⁴ Περὶ τῶν τόπων, ἐν οἷς λέγονται τὰ ὀνόματα ταῦτα, ἰδὲ τὸν ἐκδοθέντα πρῶτον τόμον τοῦ Ἱστορικοῦ λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης (1933).

Ἐν τέλει ἄς προστεθῆ, ὅτι ὅτε ἡ ἐξαήμερος νηστεία τῆς Μεγάλης ἑβδομάδος ἐθεωρήθη βραδύτερον — ἄγνωστον πότε — συνέχεια τῆς προηγούμενης τεσσαρακονθήμερου νηστείας, τότε εἰς τὰς 46 ἡμέρας — ἐξαφανισθέντος διὰ τὴν ἔνωσην τοῦ ἱεροῦ ἀριθμοῦ 40 — προστετέθησαν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ μόνον Ἐκκλησίᾳ — οὐδενὸς πλέον ἀντιλέγοντος — καὶ ἡ Δευτέρα καὶ ἡ Τρίτη αἱ προηγούμεναι τῆς Καθαρᾶς Τετάρτης, οὕτω δὲ ἐγένοντο 48 αἱ ἡμέραι τῆς Νηστείας.

Ἐν τῇ Λυτικῇ Ἐκκλησίᾳ αἱ 46 ἡμέραι τῆς Νηστείας, ἥτις ὁμως ἀνεξηγήτως διὰ τοὺς τότε ἔκαλεῖτο Quadragesima διὰ τὴν ἄγνοιαν τῆς πραγματικῆς ἱστορίας τοῦ ζητήματος, ἐγένοντο ἀφορμὴ οὐ μόνον πολλῶν ἐρμηνειῶν καὶ συζητήσεων ἀλλὰ καὶ μεταρρυθμίσεων (π. χ. ἐν Μιλάνῳ), περὶ ὧν δὲν ἔχω λόγον νὰ συζητήσω ἐν τῇ παρουσίᾳ διατριβῆ. Ἐνταῦθα θὰ καταγράψω τὰ συμπεράσματα, εἰς ἃ ὀφείλομεν, κατ' ἐμέ, νὰ καταλήξωμεν.

1. Τὸ Quadragesima εἶναι μετάφρασις ἀναντιρρήτως τοῦ ὄρου Τεσσαρακοστή. Ἦδη κατὰ τὴν πρώτην ἐμφάνισιν Quadragesima = περίοδος 40 ἡμερῶν (πβ. ἀνωτ. ἐπιστολὴν Ἱερωνύμου.) Ὡστε ἐν τῇ Λυτικῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων δὲν ἐκλήθη Quadragesima, οὐδὲ ἦτο δυνατὸν νὰ κληθῆ οὕτω.

2. Ἡ ἀρχὴ τῆς τεσσαρακονθήμερου νηστείας εἶναι ἡ Καθαρὰ Τετάρτη (Feria IV cinerum = Mercredi des Cendres), ἥτις ῥητῶς καλεῖται ἐν παλαιᾷ μαρτυρίᾳ in capite Quadragesimae¹.

3. Ἡ Quadragesima τῆς Λυτικῆς Ἐκκλησίας συνενωθείσα εἶτα μετὰ τῆς ἐξαήμερου νηστείας τῆς μεγάλης ἑβδομάδος περιέλαβε 46 ἡμέρας νηστείας² ὥστε δὲν περιέχει πλέον τὸν ἱερὸν ἀριθμὸν 40. Κατ' ἀνάγκην γίνονται ἀπόπειραι ἐρμηνείας τοῦ ἀριθμοῦ 46.

4. Ἡ Α' Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν ἢ τῆς Τεσσαρακοστῆς (ἢ Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας) τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὀφείλε νὰ ἔχη ὄνομα καὶ ἐν τῇ Λυτικῇ Ἐκκλησίᾳ: καλεῖται λοιπὸν Dominica I (prima) Quadragesimae (= πρώτη Κυριακὴ τῆς Τεσσαρακοστῆς: ὀρθῶς) ἢ Quadragesima (γαλλ. Quadragesime)³.

Ἀλλὰ τὸ Quadragesima ὀφείλεται εἰς πλάνην: α') Ἡ Κυριακὴ αὕτη δὲν εἶναι ἡ τεσσαρακοστή (quadragesima) πρὸ τοῦ Πάσχα, ὡς ἐνομίσθη καὶ συνήθως νῦν νομίζεται· εἶναι ἡ τεσσαρακοστή τρίτη! β') ἀναδρομικῶς οὐδέποτε κανονίζονται αἱ ἑορταὶ πβ. Πεντηκοστή, Δευτέρα,

¹ Πβ. Cahrol-Lecleercq λ. Caput jejunii στήλ. 2136 σμ. 8.

² Ἐπιθι Wetzler-Welte-Hergendöter, Kirchenlexikon ἐν λ. Kirchenjahr στ. 591.

Τρίτη, Τετάρτη, Πέμπτη, ἑβδομάς (= ἑβδόμη = Σάββατον). Πόθεν λοιπὸν ἡ ὀνομασία τῆς Κυριακῆς τῶν Νηστειῶν Quadragesima;

Καθ' ἡμᾶς τοῦτο προῆλθεν ἐκ τῆς ἐν ἴαν συνήθει χρῆσει γενικῆς: missa Dominicae I. Quadragesimae = λειτουργία τῆς Α' Κυριακῆς τῆς Τεσσαρακοστῆς ἐντεῦθεν κακῶς εἶτα ἐπλάσθη ὀνομαστικῆ Dominica Quadragesima — γαλλ. Quadragesime¹.

Τὴν πλάνην ἐν τῇ ὀνομασίᾳ τῆς Κυριακῆς ταύτης ἐνίσχυσε τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Pentecoste, ἥτις ἦτο ἡ πεντηκοστὴ ἡμέρα μετὰ τὸ Πάσχα, ἐπιπτε πάντοτε εἰς ἡμέραν Κυριακὴν.

Βεβαίως θὰ ἔβλεπον ὅτι ἡ Κυριακὴ αὕτη δὲν ἦτο ἡ 40ῆ ἀλλὰ ἡ 43ῆ πρὸ τοῦ Πάσχα, ἀλλ' ἐνόμισαν οἱ τότε ἄρχοντες τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ὅτι αἱ 3 ἡμέραι δὲν εἶχον σημασίαν, ἀλλ' ὅτι ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν μόνον ὁ ἀριθμὸς τῶν 4 δεκάδων (40 + 3), ἐνόμισαν δηλαδὴ οἱ ἀποδεχθέντες τὴν ὀνομασίαν Quadragesima τῆς Κυριακῆς, ὅτι οἱ ὄρισαντες δῆθεν ἀρχικῶς τὰ πράγματα — δηλαδὴ ἔναρξιν τῆς Νηστείας ἀπὸ Κυριακῆς — εἶχογ ἴδει τὸ ἀδύνατον τοῦ συμβιβασμοῦ τῶν πραγμάτων ἐντεῦθεν μέχρι τοῦ νῦν ἡ Ἐκκλησιαστικὴ περιφέρεια τοῦ Μιλάνου ἀρχὴν τῆς Τεσσαρακοστῆς ἔχει ἀπὸ τῆς Κυριακῆς ταύτης· ἀλλ' οὕτως ἡ νηστεία μέχρι τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων περιορίσθη εἰς 36 ἡμέρας! Πβ. ὁμοίως ἀποπειρας ἐρημνείας διὰ τοῦ μὴ συνυπολογισμοῦ τῶν Κυριακῶν ὡς ἡμερῶν νηστείας¹

*
*
*

Ὅτε ἐπιστεύθη πλέον — κακῶς βεβαίως — ὅτι ἡ Quadragesima γαλλ. Quadragesime (= Α' Κυριακὴ τῶν νηστειῶν) ἐκλήθη ἀναδρομικῶς ἀπὸ τοῦ Πάσχα, τότε καὶ αἱ τρεῖς προηγούμεναι Κυριακαὶ (ἡ τοῦ Ἀσώτου, ἡ Κρεοφάγος καὶ ἡ Τυροφάγος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας) ὀνομασθησαν — οὐδενὸς καλύοντος — ἀναδρομικῶς οὕτω: Septuagesima, Sexagesima καὶ Quinquagesima. Ἐκ τούτων, κατὰ σύμπτωσιν ἀναγκαίαν, ἀλλ' ὄλωσ τυχαίως, ἡ Quinquagesima (= ἡ Τυροφάγος τῆς Ὁρθ. Ἐκκλησίας) εἶναι ὄντως ἡ 50ῆ ἡμέρα πρὸ τοῦ Πάσχα, ἡ Septuagesima ὅμως εἶναι ἡ 64ῆ καὶ ἡ Sexagesima ἡ 57ῆ πρὸ τοῦ Πάσχα! Αἱ μικραὶ διαφοραὶ — ἀλλὰ σοβαραὶ! — δὲν ἠνώχλουν, ὅπως δὲν ἠνώχλει ἡ ὀνομασία Quadragesima (43ῆ πράγματι!).² Αἱ ὀνομασίαι ἦσαν ἤδη ἐν χρῆσει τῷ 541 μ. Χριστόν³.

¹ Πβ. La grande Encyclopédie λ. Quadragesime· ὅμοια σφάλματα δύναται τις νὰ καταλέξη, ἀλλὰ περὶ τούτων ἄλλοτε.

² Περὶ τῆς συγχύσεως ταύτης πβ. προχείρως Cabrol - Leclercq, λ. Caput jejunii στ. 2134 κ. ἔ.

³ Βλέπε W e t z e r - W e l t e - H e r g e n r ö t e r, Kirchenlexikon, λ. Kirchenjahr στ. 591.

Νομίζομεν ὅτι μόνον διὰ τῆς ἡμετέρας ἑρμηνείας ἑρμηνεύονται πλέον ὀριστικῶς αἱ ὀνομασίαι τῶν Κυριακῶν *Quadragesima*, *Quinquagesima*, *Sexagesima* καὶ *Septuagesima*, περὶ ὧν πολλαὶ εἰκασίαι ἐξηγέθησαν, ἃς βλέπει τις προχείρως ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι λεξικοῖς.

ANTONIOΣ Χ. ΧΑΤΖΗΣ